

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 31ης Μαΐου 2018*

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρο 7, παράγραφος 1 – Συμβάσεις δανείου σε ξένο νόμισμα – Εθνική νομοθεσία που προβλέπει ειδικές δικονομικές απαιτήσεις για την προβολή καταχρηστικότητας – Αρχή της ισοδυναμίας – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 47 – Δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας»

Στην υπόθεση C-483/16,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής απόφασεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο της Βουδαπέστης, Ουγγαρία) με απόφαση της 29ης Αυγούστου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Σεπτεμβρίου 2016, στο πλαίσιο της δίκης

Zsolt Sziber

κατά

ERSTE Bank Hungary Zrt.,

παρισταμένης της:

Mónika Szeder,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους Μ. Pešič, πρόεδρο τμήματος, Α. Rosas, C. Toader, Α. Prechal (εισηγήτρια) και Ε. Jarašiūnas, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Ν. Wahl

γραμματέας: Ι. Illéssy, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζήτησεως της 24ης Οκτωβρίου 2017,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η ERSTE Bank Hungary Zrt., εκπροσωπούμενη από τους Τ. Kende και Ρ. Sonnevend, ügyvédek,
- η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Μ. Ζ. Fehér,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ουγγρική.

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την A. Cleenewerck de Crayencour και τον A. Tokár,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Ιανουαρίου 2018,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 169 ΣΛΕΕ, των άρθρων 20, 21, 38 και 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), του άρθρου 7, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29), ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της ως άνω οδηγίας, καθώς και της αιτιολογικής σκέψεως 47 της οδηγίας 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66, και διορθωτικά ΕΕ 2009, L 207, σ. 14· ΕΕ 2010, L 199, σ. 40, και ΕΕ 2011, L 234, σ. 46).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του Zsolt Sziber και της ERSTE Bank Hungary Zrt. (στο εξής: ERSTE Bank) σχετικά με αίτημα για τη διαπίστωση της καταχρηστικότητας ορισμένων ρητρών μιας συμβάσεως στεγαστικού δανείου, το οποίο εκταμιεύθηκε και αποπληρώθηκε σε ουγγρικά φιορίνια (HUF) αλλά είχε συνομολογηθεί σε ελβετικά φράγκα (CHF) βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας που ίσχυε κατά την ημερομηνία της πληρωμής.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 87/102/ΕΟΚ

- 3 Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη (ΕΕ 1987, L 42, σ. 48), η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις πίστωσης ή υπόσχεσης πίστωσης που προορίζονται κυρίως για την κτήση ή διατήρηση δικαιωμάτων κυριότητας επί εδαφικής έκτασης ή κτιρίου που έχει ανεγερθεί ή πρόκειται να ανεγερθεί.

Η οδηγία 93/13

- 4 Η εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«[...] οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές».

- 5 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

- 6 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

Η οδηγία 2008/48

- 7 Το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2008/48 ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις:

- α) συμβάσεις πίστωσης που εξασφαλίζονται είτε με υποθήκη είτε με άλλη παρόμοια εγγύηση που χρησιμοποιείται γενικά σε κράτος μέλος για ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, ή που εξασφαλίζονται βάσει δικαιώματος σχετιζομένου με ακίνητα περιουσιακά στοιχεία».

Το ουγγρικό δίκαιο

Ο παλαιός Αστικός Κώδικας

- 8 Το άρθρο 239/A, παράγραφος 1, του Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (νόμου IV του 1959 περί Αστικού Κώδικα), όπως ίσχυε έως τις 14 Μαρτίου 2014 (στο εξής: παλαιός Αστικός Κώδικας), όριζε τα εξής:

«Ο διάδικος δύναται να ζητήσει τη δικαστική αναγνώριση της ακυρότητας της συμβάσεως ή ορισμένων συμβατικών ρητρών (μερική ακυρότητα) χωρίς να ζητήσει επίσης την εφαρμογή των συνεπειών της εν λόγω ακυρότητας.»

Ο Αστικός Κώδικας

- 9 Το άρθρο 6:108 του Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (νόμου V του 2013 περί Αστικού Κώδικα), ο οποίος ισχύει από τις 15 Μαρτίου 2014 (στο εξής: Αστικός Κώδικας), έχει ως εξής:

«1. Ουδέν δικαίωμα δύναται να θεμελιωθεί σε άκυρη σύμβαση ούτε δύναται να απαιτηθεί η εκτέλεση τέτοιας συμβάσεως. Το δικαστήριο καθορίζει, κατόπιν αιτήματος ενός των διαδίκων, τις έννομες συνέπειες της ακυρότητας, εντός των ορίων της παραγραφής και της χρησιμτησίας.

2. Διάδικος δύναται να ζητήσει τη δικαστική αναγνώριση της ακυρότητας της συμβάσεως ή ορισμένων συμβατικών ρητρών (μερική ακυρότητα) χωρίς να ζητήσει επίσης την εφαρμογή των συνεπειών της εν λόγω ακυρότητας.

3. Το δικαστήριο δύναται να αποφανθεί επί των εννόμων συνεπειών της ακυρότητας ακόμη και πέραν των αιτημάτων των διαδίκων, αλλά δεν δύναται να εφαρμόσει λύση στην οποία αντιτίθενται αμφότεροι οι διάδικοι.»

Ο νόμος DH 1

- 10 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény [νόμου XXXVIII του 2014 περί ρυθμίσεως ορισμένων ζητημάτων σχετικά με την απόφαση του Kúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ουγγαρία) χάριν ομοιομορφίας του δικαίου που διέπει τις συμβάσεις δανείου μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των καταναλωτών, στο εξής: νόμος DH 1] έχει ως εξής:

«Ο παρών νόμος εφαρμόζεται στις συμβάσεις δανείου που συνήφθησαν με τους καταναλωτές μεταξύ 1ης Μαΐου 2004 και της ημερομηνίας ενάρξεως ισχύος του παρόντος νόμου. Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου, ως συμβάσεις δανείου που έχουν συναφθεί με τους καταναλωτές πρέπει να θεωρούνται οι συμβάσεις δανείου ή χρηματοδοτικής μισθώσεως που βασίζονται σε ξένο νόμισμα (που συνομολογούνται σε ξένο νόμισμα ή χορηγούνται σε ξένο νόμισμα και αποπληρώνονται σε HUF) ή σε HUF και έχουν συναφθεί μεταξύ χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή, αν η εν λόγω σύμβαση περιέχει γενική ρήτρα ή ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, ή του άρθρου 4, παράγραφος 1.»

- 11 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, του νόμου DH 1 προβλέπει τα εξής:

«1. Σε σύμβαση δανείου συναφθείσα με καταναλωτή είναι άκυρη –εκτός αν πρόκειται για συμβατική ρήτρα που αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως– η ρήτρα βάσει της οποίας το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ορίζει ότι για την εκταμίευση του ποσού το οποίο προορίζεται για την απόκτηση του αγαθού που αποτελεί το αντικείμενο του δανείου ή της χρηματοδοτικής μισθώσεως εφαρμόζεται η τιμή αγοράς, ενώ για την αποπληρωμή του δανείου εφαρμόζεται η τιμή πώλησης ή συναλλαγματική ισοτιμία διαφορετική από αυτήν που ίσχυε κατά την εκταμίευση.

2. Η κατά την παράγραφο 1 άκυρη ρήτρα αντικαθίσταται –υπό την επιφύλαξη των διατάξεων της παραγράφου 3– τόσο για την εκταμίευση όσο και για την αποπληρωμή (περιλαμβανομένης της πληρωμής των μηνιαίων δόσεων και όλου του κόστους, εξόδων και προμηθειών που εκφράζονται σε ξένο νόμισμα), από διάταξη βάσει της οποίας εφαρμόζεται η επίσημη συναλλαγματική ισοτιμία που καθορίζεται από την Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας για το αντίστοιχο ξένο νόμισμα.»

- 12 Το άρθρο 4 του εν λόγω νόμου ορίζει τα εξής:

«1. Στις συμβάσεις δανείου που συνάπτονται με καταναλωτές στις οποίες προβλέπεται δυνατότητα μονομερούς τροποποιήσεως της συμβάσεως, κάθε ρήτρα τέτοιας συμβάσεως επιτρέπεται τη μονομερή αύξηση των τόκων, του κόστους και των εξόδων –εκτός αν πρόκειται για συμβατική ρήτρα που αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως– τεκμαίρεται καταχρηστική [...]

2. Συμβατική ρήτρα όπως αυτές για τις οποίες κάνει λόγο η παράγραφος 1 είναι άκυρη αν το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν κίνησε αστική δίκη [...], ή αν το δικαστήριο απέρριψε την αγωγή ή κατάργησε τη δίκη, εκτός αν είναι δυνατόν να κινηθεί δίκη για τη συγκεκριμένη συμβατική ρήτρα [...], αλλά η διαδικασία αυτή δεν κινήθηκε, ή κινήθηκε αλλά το δικαστήριο δεν διαπίστωσε την ακυρότητα της συμβατικής ρήτρας δυνάμει της παραγράφου 2α.

2a. Συμβατική ρήτρα όπως αυτές για τις οποίες κάνει λόγο η παράγραφος 1 είναι άκυρη αν το δικαστήριο διαπίστωσε την ακυρότητά της βάσει του ειδικού νόμου περί της εκκαθάρισης λογαριασμών, στο πλαίσιο δίκης κινηθείσας κατόπιν αγωγής της εποπτεύουσας αρχής χάριν του γενικού συμφέροντος.

3. Στις περιπτώσεις των παραγράφων 2 και 2a, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα προβαίνει σε εκκαθάριση λογαριασμών με τον καταναλωτή βάσει των κανόνων που ειδικός νόμος ορίζει.»

Ο νόμος DH 2

- 13 Το άρθρο 37, παράγραφοι 1 έως 3, του Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény [νόμου XL του 2014 περί των κανόνων που διέπουν την εκκαθάριση λογαριασμών του νόμου XXXVIII του 2014 περί ρυθμίσεως συγκεκριμένων ζητημάτων σχετικά με την απόφαση του Kúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου) χάριν ομοιομορφίας του δικαίου που διέπει τις συμβάσεις δανείου μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των καταναλωτών και περί διαφόρων άλλων διατάξεων, στο εξής: νόμος DH 2] έχει ως εξής:

«1. Όσον αφορά τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος νόμου, ο διάδικος δεν δύναται να ζητήσει από το δικαστήριο να διαπιστώσει την ακυρότητα της συμβάσεως ή συγκεκριμένων συμβατικών ρητρών (στο εξής: μερική ακυρότητα) –ανεξαρτήτως του λόγου ακυρότητας τον οποίο προβάλλει– παρά μόνον αν ζητήσει επίσης να εφαρμοσθούν από το εν λόγω δικαστήριο οι έννομες συνέπειες της ακυρότητας, δηλαδή να κηρυχθεί η σύμβαση ως έγκυρη ή ως παράγουσα αποτελέσματα έως την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως. Άλλως, και εφόσον δεν γίνει χρήση της παρασχεθείσας στον διάδικο δυνατότητας θεραπείας των σχετικών ελλείψεων, το δικαστήριο δεν δύναται να κρίνει την ουσία της υποθέσεως. Αν διάδικος ζητήσει τον καθορισμό από το δικαστήριο της έννομης συνέπειας της ολικής ή μερικής ακυρότητας, οφείλει επίσης να υποδείξει την έννομη συνέπεια την εφαρμογή της οποίας ζητεί. Όσον αφορά την εφαρμογή της έννομης συνέπειας, ο διάδικος πρέπει να υποβάλει ρητό και ποσοτικοποιημένο αίτημα, το οποίο περιλαμβάνει την εκκαθάριση λογαριασμών μεταξύ των διαδίκων.

2. Ως προς τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος νόμου και λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων της παραγράφου 1, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του παρόντος νόμου, πρέπει, βάσει των διατάξεων του άρθρου 239/A, παράγραφος 1, του παλαιού Αστικού Κώδικα, ή του άρθρου 6:108, παράγραφος 2, του Αστικού Κώδικα, να απορριφθεί η αγωγή χωρίς κλήτευση των διαδίκων στις εκκρεμείς δίκες που κινήθηκαν για τη διαπίστωση της ολικής ή μερικής ακυρότητας της συμβάσεως ή να καταργηθεί η δίκη. Η αγωγή δεν απορρίπτεται χωρίς κλήτευση των διαδίκων ή η δίκη δεν καταργείται όταν ο διάδικος, πέραν του αιτήματος περί διαπιστώσεως της ολικής ή μερικής ακυρότητας, έχει υποβάλει και άλλο αίτημα: στην περίπτωση αυτή, θεωρείται ότι δεν εμμένει στο αίτημα περί διαπιστώσεως της ακυρότητας. Το ίδιο ισχύει επίσης για τις δίκες που επαναλαμβάνονται μετά το πέρας αναστολής.

3. Αν σε εκκρεμή δίκη δεν συντρέχει πλέον λόγος απορρίψεως της αγωγής χωρίς κλήτευση των διαδίκων, η δίκη καταργείται όταν ο διάδικος δεν ζητεί, με το δικόγραφο της αγωγής του (ή, ανάλογα με την περίπτωση, της ανταγωγής του), εντός 30 ημερών από της επιδόσεως της προσκλήσεως που του απηύθυνε το δικαστήριο να θεραπεύσει τις σχετικές ελλείψεις, να καθορίσει το δικαστήριο την έννομη συνέπεια της μερικής ή ολικής ακυρότητας και επιπλέον δεν υποδεικνύει την έννομη συνέπεια την εφαρμογή της οποίας ζητεί. Η δίκη δεν καταργείται όταν ο διάδικος, πέραν του αιτήματος περί διαπιστώσεως της ολικής ή μερικής ακυρότητας, έχει υποβάλει και άλλο αίτημα: στην περίπτωση αυτή, θεωρείται ότι δεν εμμένει στο αίτημα περί διαπιστώσεως της ακυρότητας.»

14 Το άρθρο 37/A, παράγραφος 1, του νόμου DH2 προβλέπει τα εξής:

«Το δικαστήριο, όταν καθορίζει τις έννομες συνέπειες της ακυρότητας, προσδιορίζει –λαμβάνοντας ως βάση τα στοιχεία της κατά το άρθρο 38, παράγραφος 6, επανεξετασθείσας εκκαθαρίσεως λογαριασμών– την υποχρέωση πληρωμής των διαδίκων κατ' εφαρμογήν των κανόνων περί εκκαθαρίσεως λογαριασμών τους οποίους θεσπίζει ο παρών νόμος.»

15 Το άρθρο 38, παράγραφος 6, του εν λόγω νόμου προβλέπει τα εξής:

«Η εκκαθάριση λογαριασμών θεωρείται επανεξετασθείσα εφόσον:

- a) εντός της προθεσμίας του παρόντος νόμου, ο καταναλωτής δεν υπέβαλε ένσταση στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα σχετικά με τη διενεργηθείσα εκκαθάριση λογαριασμών ή δεν υπέβαλε ένσταση προβάλλοντας ότι το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν προέβη στην εκκαθάριση λογαριασμών,
- b) εντός της προθεσμίας του παρόντος νόμου, ο καταναλωτής δεν προσέφυγε στο όργανο διαιτησίας επί χρηματοοικονομικών ζητημάτων,
- c) εντός της προθεσμίας του παρόντος νόμου, ο καταναλωτής ή το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν κίνησε την εξώδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 1, ή την ένδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 2,
- d) η απόφαση με την οποία περατώνεται η εξώδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 1, ή η απόφαση με την οποία περατώνεται η ένδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 2, που κινήθηκε από τον καταναλωτή ή από το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, κατέστη απρόσβλητη.»

Ο νόμος DH 3

16 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (νόμος LXXVII του 2014 περί ρυθμίσεως διαφόρων ζητημάτων σχετικά με την τροποποίηση του νομίματος στο οποίο έχουν συνομολογηθεί ορισμένες συμβάσεις δανείου και περί της νομοθεσίας σε θέματα τόκων, στο εξής: νόμος DH 3) έχει ως εξής:

«Η σύμβαση δανείου που έχει συναφθεί με καταναλωτή τροποποιείται αυτοδικαίως σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.»

17 Το άρθρο 10 του νόμου DH 3 ορίζει τα εξής:

«Το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που είναι δανειστής στο πλαίσιο συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου που έχει συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα ή βασίζεται σε ξένο νόμισμα υποχρεούται, εντός της προθεσμίας που προβλέπεται για την εκτέλεση της υποχρεώσεώς του εκκαθαρίσεως λογαριασμών κατ' εφαρμογήν του νόμου [DH 2], να μετατρέψει σε HUF ολόκληρη την υφιστάμενη οφειλή που έχει ως βάση τη σύμβαση ενυπόθηκου δανείου που έχει συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα ή βασίζεται σε ξένο νόμισμα, ή που απορρέει από μια τέτοια σύμβαση, όπως καθορίζεται βάσει της εκκαθαρίσεως λογαριασμών που διενεργήθηκε σύμφωνα με τον νόμο [DH 2] –περιλαμβανομένων των τόκων, των εξόδων, των προμηθειών και του κόστους που χρεώθηκαν σε ξένο νόμισμα–, εφαρμόζοντας, από τις δύο ακόλουθες συναλλαγματικές ισοτιμίες

- a) τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία του οικείου ξένου νομίματος, βάσει των ισοτιμιών που καθορίζονταν επισήμως από την Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας κατά το χρονικό διάστημα από τις 16 Ιουνίου 2014 έως τις 7 Νοεμβρίου 2014, ή

b) τη συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίσματος που καθορίστηκε επισήμως από την Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας στις 7 Νοεμβρίου 2014

εκείνη που είναι ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή κατά την ημερομηνία αναφοράς (στο εξής: μετατροπή σε HUF).»

18 Το άρθρο 15/A του εν λόγω νόμου προβλέπει τα εξής:

«1. Στις εκκρεμείς δίκες που κινήθηκαν με αίτημα την αναγνώριση της ακυρότητας (ή της μερικής ακυρότητας) συμβάσεων δανείου που συνήφθησαν με καταναλωτές ή τον καθορισμό των εννόμων συνεπειών της ακυρότητας, οι κανόνες μετατροπής σε HUF που θεσπίζονται από τον παρόντα νόμο εφαρμόζονται στο ποσό της οφειλής του καταναλωτή που προκύπτει από τη σύμβαση δανείου που έχει συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα ή βασίζεται σε ξένο νόμισμα και την οποία αυτός συνήψε υπό την ιδιότητα του καταναλωτή, όπως το ποσό της οφειλής αυτής καθορίζεται βάσει της εκκαθαρίσεως λογαριασμών που πραγματοποιείται σύμφωνα με τον νόμο [DH 2].

2. Το ποσό που έχει αποπληρωθεί από τον καταναλωτή έως την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως αφαιρείται από το ποσό της εκφραζόμενης σε HUF οφειλής του κατά την ημερομηνία αναφοράς της εκκαθαρίσεως λογαριασμών.

3. Όταν σύμβαση δανείου που έχει συναφθεί με καταναλωτή κηρύσσεται έγκυρη, τα συμβατικά δικαιώματα και υποχρεώσεις των μερών που προκύπτουν από την πραγματοποιηθείσα σύμφωνα με τον νόμο [DH 2] εκκαθάριση λογαριασμών καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

19 Στις 7 Μαΐου 2008, ο Z. Sziber και η Mónica Szeder συνήψαν, αντιστοίχως, ως οφειλέτης και συνοφειλέτρια, με την ERSTE Bank δάνειο με σκοπό την αγορά κατοικίας, το οποίο συνομολογήθηκε σε CHF, εκταμιεύθηκε δε και αποπληρώθηκε σε HUF. Η επίμαχη σύμβαση δανείου συνομολογήθηκε σε CHF βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας της ημέρας εκείνης και σε αυτή προσαρτήθηκε ως παράρτημα σύμβαση συστάσεως υποθήκης. Η ως άνω σύμβαση δανείου περιέχει ρήτρες που προβλέπουν, αφενός, διαφορά (spread) μεταξύ της συναλλαγματικής ισοτιμίας που ισχύει για την εκταμίευση του δανείου και εκείνης που ισχύει για την αποπληρωμή του, ήτοι αντιστοίχως της τιμής αγοράς και της τιμής πώλησης τις οποίες εφαρμόζει η ERSTE Bank (στο εξής: διαφορά της συναλλαγματικής ισοτιμίας), και, αφετέρου, δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης υπέρ της ERSTE Bank που της παρέχει δυνατότητα αυξήσεως των τόκων, των εξόδων και του κόστους (στο εξής: δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης).

20 Με την αγωγή του, ο Z. Sziber ζήτησε από το αιτούν δικαστήριο να διαπιστώσει την ακυρότητα της επίμαχης συμβάσεως δανείου, καθόσον, πρώτον, έχει ως αντικείμενο αδύνατη παροχή, δεδομένου ότι δεν περιλαμβάνει ούτε το ποσό των διαφόρων μηνιαίων δόσεων αποπληρωμής ούτε το ποσό, αντιστοίχως, του δανειακού κεφαλαίου και των τόκων και δεδομένου ότι δεν είναι δυνατόν να καταβληθεί ποσό σε ξένο νόμισμα σε λογαριασμό εξυπηρέτησης δανείου ο οποίος τηρείται σε HUF, δεύτερον, η σύμβαση αυτή δεν όρισε με σαφήνεια ποια συναλλαγματική ισοτιμία εφαρμόζεται για τη μετατροπή και, τρίτον, η ERSTE Bank δεν ανταποκρίθηκε στην απαίτηση επαρκούς αξιολογήσεως του δανείου όσον αφορά τη φερεγγυότητα του δανειολήπτη, λαμβανομένου υπόψη ιδίως του συναλλαγματικού κινδύνου. Εξάλλου, ο καταναλωτής, ο οποίος δεν διαθέτει πληροφορίες σαφείς ή κατανοητές, δεν είναι σε θέση να εκτιμήσει το μέγεθος του συναλλαγματικού κινδύνου.

21 Επικουρικώς, ο Z. Sziber ζήτησε από το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο της Βουδαπέστης, Ουγγαρία) να διαπιστώσει την ακυρότητα ορισμένων συμβατικών ρητρών. Κατά τον Z. Sziber, πρώτον, η ρήτρα του σημείου VII.2 της επίμαχης συμβάσεως δανείου είναι καταχρηστική καθόσον το

μέγεθος του συναλλαγματικού κινδύνου δεν μπορούσε να εκτιμηθεί από τον καταναλωτή, ο οποίος διέθετε ασαφείς και ακατανόητες πληροφορίες. Δεύτερον, η ρήτρα του σημείου VIII.13 της συμβάσεως αυτής είναι καταχρηστική διότι επιτρέπει να ενσωματωθεί στην εν λόγω σύμβαση μια ανακοίνωση της τράπεζας, πράγμα το οποίο, καθόσον παρέχει στην ERSTE Bank δικαίωμα συμπληρώσεως της συμβάσεως, προσβάλλει τη συμβατική ισορροπία μεταξύ των μερών. Τρίτον, το σημείο II.1 της επίμαχης συμβάσεως δανείου, που αφορά τον καθορισμό των μηνιαίων δόσεων αποπληρωμής σύμφωνα με πληροφοριακά στοιχεία που περιλαμβάνονται σε ανακοίνωση της τράπεζας, το σημείο III.2 της συμβάσεως αυτής, που αφορά το επιτόκιο και το εύρος διακυμάνσεώς του, και το σημείο III.3 της εν λόγω συμβάσεως, που προβλέπει το δικαίωμα αυξήσεως των τόκων, συνιστούν καταχρηστικές ρήτρες.

- 22 Το αιτούν δικαστήριο επισήμανε στον Z. Sziber ότι όφειλε να θεραπεύσει τις ελλείψεις της αγωγής του, βάσει ιδίως του άρθρου 37 του νόμου DH 2, καθορίζοντας, αφενός, την έννομη συνέπεια που επιθυμεί να εξασφαλίσει κατόπιν της ενδεχόμενης διαπιστώσεως περί ακυρότητας της επίμαχης συμβάσεως δανείου και, αφετέρου, συμπληρώνοντας την προβλεπόμενη στο άρθρο 38, παράγραφος 6, του νόμου DH 2 εκκαθάριση λογαριασμών προκειμένου να καθορίσει τα ποσά που θεωρεί ότι κατέβαλε σε συμμόρφωση προς τις ενδεχομένως καταχρηστικές ρήτρες, πέραν εκείνων που είχαν ήδη ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο της εν λόγω εκκαθαρίσεως λογαριασμών, ήτοι τις ρήτρες που διαλαμβάνονται στα άρθρα 3 και 4 του νόμου DH 1.
- 23 Μολονότι όμως το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ο Z. Sziber επέφερε επανειλημμένες τροποποιήσεις στο δικόγραφο της αγωγής του, αυτός, παρά τη σχετική πρόσκληση που του απηύθυνε το ως άνω δικαστήριο, δεν υπέβαλε υπόμνημα τροποποιήσεως του δικογράφου της αγωγής του. Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι, ως εκ τούτου, η δίκη πρέπει καταρχήν να καταργηθεί χωρίς επί της ουσίας εξέταση της διαφοράς.
- 24 Πάντως, απαντώντας σε ερώτηση του Δικαστηρίου, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι η διαφορά εκκρεμεί ακόμη ενώπιόν του.
- 25 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται μήπως το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται στις διατάξεις των νόμων DH 1 και DH 2 δυνάμει των οποίων, αφενός, δύο ρήτρες οι οποίες περιέχονται στην πλειονότητα των συνομολογηθεισών σε ξένο νόμισμα συμβάσεων, ήτοι οι ρήτρες περί της διαφοράς της συναλλαγματικής ισοτιμίας και περί του δικαιώματος μονομερούς τροποποιήσεως, χαρακτηρίζονται ως καταχρηστικές, το δε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα υποχρεούται να προβεί σε εκκαθάριση λογαριασμών όσον αφορά τις εν λόγω ρήτρες και, αφετέρου, ο καταναλωτής υποχρεούται να προσδιορίσει την έννομη συνέπεια που επιθυμεί να απορρεύσει από τη μερική ή ολική ακυρότητα της επίμαχης συμβάσεως δανείου και να ποσοτικοποιήσει τις αξιώσεις αυτές όσον αφορά τις ενδεχομένως καταχρηστικές ρήτρες πέραν των δύο αυτών ρητρών, ενώ οι δανειολήπτες οι οποίοι έχουν συνάψει συμβάσεις δανείου μη συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα δεν υποχρεούνται να προβούν στους ως άνω προσδιορισμούς και ποσοτικοποιήσεις.
- 26 Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι δεύτεροι αυτοί δανειολήπτες έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν τη συχνά πλεονεκτικότερη εφαρμογή της έννομης συνέπειας της ακυρότητας που συνίσταται στην επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση που ίσχυε προ της συνάψεως της επίμαχης συμβάσεως δανείου, ενώ το άρθρο 37 του νόμου DH 2 αποκλείει μια τέτοια δυνατότητα για τις συμβάσεις δανείου που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του.
- 27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο της Βουδαπέστης) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει οι ακόλουθες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, ήτοι το [άρθρο 169], παράγραφοι 1 και 2, [ΣΛΕΕ], ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της παραγράφου του 3, το άρθρο 38 του [Χάρτη], το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της [οδηγίας 93/13], σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ίδιας οδηγίας, και η αιτιολογική σκέψη 47 της [οδηγίας 2008/48] να ερμηνευθούν

υπό την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτές εθνική ρύθμιση (και η εφαρμογή της) που καθιερώνει συμπληρωματικές απαιτήσεις

εις βάρος εκείνου του διαδίκου (ενάγοντος ή εναγομένου) ο οποίος, μεταξύ 1ης Μαΐου 2004 και 26ης Ιουλίου 2014, συνήψε σύμβαση [δανείου], με την ιδιότητα του καταναλωτή, περιλαμβάνουσα καταχρηστική ρήτρα που [προβλέπει] [δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης], ή που προβλέπει [διαφορά της συναλλαγματικής ισοτιμίας],

εκ του λόγου ότι, βάσει των εν λόγω συμπληρωματικών απαιτήσεων, προκειμένου να μπορούν να ασκηθούν ενώπιον των δικαστηρίων τα δικαιώματα που απορρέουν από την ακυρότητα των εν λόγω συμβάσεων που έχουν συναφθεί με καταναλωτές και, ειδικότερα, προκειμένου το δικαστήριο να μπορέσει να επιληφθεί της ουσίας της υποθέσεως, απαιτείται η κατάθεση στο πλαίσιο πολιτικής δίκης δικογράφου (κατ' αρχήν αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής) με υποχρεωτικό περιεχόμενο,

ενώ έτερος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση [δανείου], με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο;

- 2) Τόσο στην περίπτωση που το Δικαστήριο απαντήσει καταφατικά, όσο και στην περίπτωση που απαντήσει αρνητικά στο πρώτο ερώτημα, που έχει ευρύτερη διατύπωση από το [παρόν] ερώτημα, πρέπει οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που απαριθμούνται στο πρώτο ερώτημα να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτές η εφαρμογή των ακόλουθων υποχρεωτικών συμπληρωματικών απαιτήσεων [α' έως γ'] στον διάδικο που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος:

- α) το δικόγραφο της αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής που πρέπει να καταθέσει στο πλαίσιο της δίκης ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος κρίνεται παραδεκτό μόνον –τουτέστιν τότε μόνον μπορεί να εξετασθεί επί της ουσίας–, αν στο δικόγραφο αυτό,

ο διάδικος δεν ζητεί αποκλειστικώς να αποφανθεί το δικαστήριο ότι είναι άκυρη εν όλω ή εν μέρει η σύμβαση [δανείου] που συνήφθη με καταναλωτές υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος, αλλά επίσης να εφαρμόσει τις έννομες συνέπειες που συνεπάγεται η απόλυτη ακυρότητα,

ενώ έτερος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση [δανείου], με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο;

- β) το δικόγραφο της αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής που πρέπει να καταθέσει στο πλαίσιο της δίκης ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος κρίνεται παραδεκτό μόνον –τουτέστιν τότε μόνον μπορεί να εξετασθεί επί της ουσίας–, αν στο δικόγραφο αυτό,

πέραν της κηρύξεως από το δικαστήριο της απόλυτης ακυρότητας της συμβάσεως που συνήφθη με καταναλωτές υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος, δεν ζητεί, μεταξύ των εννόμων συνεπειών που συνεπάγεται η απόλυτη ακυρότητα, την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση προ της συνάψεως της συμβάσεως,

ενώ άλλος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση [δανείου], με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο;

- γ) το δικόγραφο της αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής που πρέπει να καταθέσει στο πλαίσιο της δίκης ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος κρίνεται παραδεκτό μόνον –τουτέστιν τότε μόνον μπορεί να εξετασθεί επί της ουσίας–

αν στο δικόγραφο αυτό, όσον αφορά την περίοδο μεταξύ της ενάρξεως της συμβατικής σχέσεως και της ημερομηνίας καταθέσεως της αγωγής, παρατίθεται [εκκαθάριση λογαριασμών], πράγμα εξαιρετικά περίπλοκο από μαθηματικής απόψεως (όπως ορίζεται από τις εθνικές διατάξεις), που πρέπει να πραγματοποιηθ[εί] λαμβανομένων υπόψη επίσης των κανόνων μετατροπής σε HUF

καθώς και λεπτομερειακά στοιχεία για κάθε οφειλή χωριστά, ούτως ώστε να είναι εφικτός ο μαθηματικός έλεγχος, εκθέτοντας τις ληξιπρόθεσμες δόσεις που πρέπει να καταβληθούν βάσει της συμβάσεως, τις καταβληθείσες από τον ενάγοντα δόσεις, τις ληξιπρόθεσμες δόσεις που πρέπει να καταβληθούν χωρίς να ληφθεί υπόψη η άκυρη ρήτρα, καθώς και τη μεταξύ τους διαφορά, πρέπει δε να παραθέτει, υπό την μορφή ενός συνολικού ποσού, το υπολειπόμενο χρέος το οποίο εξακολουθεί να οφείλει ο διάδικος που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ή το ποσό που έχει τυχόν αχρεωστήτως καταβάλει,

ενώ άλλος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση [δανείου], με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση [δανείου] διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο;

- 3) Πρέπει οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που απαριθμούνται στο πρώτο ερώτημα να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι η παράβασή τους μέσω της θεσπίσεως των συμπληρωματικών απαιτήσεων που παρατίθενται ανωτέρω (στο πρώτο και το δεύτερο ερώτημα),

συνεπάγεται ταυτοχρόνως παράβαση των άρθρων 20, 21 και 47 του [Χάρτη],

λαμβάνομένου υπόψη επίσης [...] ότι τα δικαστήρια των κρατών μελών πρέπει να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης περί προστασίας των καταναλωτών ακόμη και σε υποθέσεις που δεν έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα, ήτοι που έχουν αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα, κατά την έννοια [της σκέψεως 23 της αποφάσεως της 5ης Δεκεμβρίου 2000, Guimont (C-448/98, EU:C:2000:663)], και [της σκέψεως 28 της αποφάσεως της 10ης Μαΐου 2012, Duomo Gra κ.λπ. (C-357/10 έως C-359/10, EU:C:2012:283)], και [της σκέψεως 39 της διατάξεως της 3ης Ιουλίου 2014, Tudoran (C-92/14, EU:C:2014:2051)]; Ή πρέπει να θεωρηθεί, στον βαθμό που οι συμβάσεις [δανείου] στις οποίες αναφέρεται το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αποτελούν “συνβάσεις [δανείου] που στηρίζονται σε ξένο νόμισμα”, ότι, εξ αυτού και μόνον του λόγου, πρόκειται για υπόθεση με διασυνοριακό χαρακτήρα;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- 28 Καταρχάς, επισημαίνεται ότι ούτε η οδηγία 2008/48 στην οποία αναφέρθηκε το αιτούν δικαστήριο με τα ερωτήματά του ούτε η προϊσχύσασα αυτής οδηγία 87/102, η οποία, βάσει των στοιχείων της δικογραφίας, είναι κρίσιμη από χρονικής απόψεως δεδομένων των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, έχουν εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης. Συναφώς, επισημαίνεται, αφενός, ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο α', της πρώτης οδηγίας ορίζει ότι αυτή δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις πιστώσεως που εξασφαλίζονται είτε με υποθήκη είτε με άλλη παρόμοια εγγύηση που χρησιμοποιείται γενικά σε κράτος μέλος για ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, ή που εξασφαλίζονται βάσει δικαιώματος σχετιζομένου με ακίνητα περιουσιακά στοιχεία και, αφετέρου, ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α', της δεύτερης οδηγίας προβλέπει ότι η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις πιστώσεως που προορίζονται κυρίως για την κτήση ή διατήρηση δικαιωμάτων κυριότητας επί εδαφικής έκτασης ή κτιρίου που έχει ανεγερθεί ή πρόκειται να ανεγερθεί. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει όμως σαφώς ότι η σύμβαση που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης εξασφαλίζεται με υποθήκη και καταρτίστηκε με σκοπό την αγορά κατοικίας.
- 29 Αντιθέτως, η οδηγία 93/13 αφορά τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές. Κατά συνέπεια, δεδομένου του αντικειμένου της διαφοράς της κύριας δίκης, πρέπει να γίνει ερμηνεία της οδηγίας αυτής, υπό το πρίσμα των κρίσιμων διατάξεων του Χάρτη, ιδίως δε του άρθρου 47, που κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

- 30 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να συνεξεταστούν, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 7 της οδηγίας 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ειδικές δικονομικές απαιτήσεις, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, για αγωγές καταναλωτών οι οποίοι συνήψαν συμβάσεις δανείου σε ξένο νόμισμα περιλαμβάνουσες ρήτρα σχετικά με τη διαφορά της συναλλαγματικής ισοτιμίας και/ή ρήτρα σχετικά με το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης.
- 31 Υπενθυμίζεται καταρχάς ότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.
- 32 Όσον αφορά τις συνέπειες της διαπιστώσεως περί καταχρηστικότητας μιας διατάξεως συμβάσεως μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία, η μόνη υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων είναι να αφήνουν ανεφάρμοστη μια καταχρηστική ρήτρα ώστε αυτή να μην παράγει δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2015, Unicaja Banco και Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 και C-487/13, EU:C:2015:21, σκέψη 28 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Ειδικότερα, ο σκοπός τον οποίο επιδιώκει ο νομοθέτης της Ένωσης με την οδηγία 93/13 είναι η αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών και η καταρχήν διατήρηση του κύρους της συμβάσεως ως όλου και όχι η ακύρωση όλων των συμβάσεων που περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 15ης Μαρτίου 2012, Pereničová και Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, σκέψη 31).
- 33 Εξάλλου, από το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής, προκύπτει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι δικαστικές και διοικητικές αρχές διαθέτουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα προκειμένου να

παύσει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από επαγγελματίες με καταναλωτές. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε τη φύση και τη σπουδαιότητα του δημοσίου συμφέροντος το οποίο αντιπροσωπεύει η προστασία των καταναλωτών, οι οποίοι ευρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους επαγγελματίες (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Gutiérrez Naranjo* κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 56 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 34 Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρίνισε ιδίως ότι, καίτοι εναπόκειται στα κράτη μέλη, μέσω του εθνικού δικαίου τους, να καθορίζουν το λεπτομερές πλαίσιο για τη διαπίστωση της καταχρηστικότητας ρήτρας περιεχόμενης σε σύμβαση και για την υλοποίηση των συγκεκριμένων έννομων αποτελεσμάτων της διαπιστώσεως αυτής, γεγονός παραμένει ότι η εν λόγω διαπίστωση πρέπει να καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής ελλείψει της ως άνω καταχρηστικής ρήτρας, ιδίως διά της θεμελιώσεως δικαιώματος προς επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αδικαιολογήτως εις βάρος του ο επαγγελματίας βάσει της εν λόγω καταχρηστικής ρήτρας (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Gutiérrez Naranjo* κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 66).
- 35 Μολονότι το Δικαστήριο έχει κατ' αυτόν τον τρόπο ήδη οριοθετήσει, από διάφορες απόψεις και λαμβανομένων υπόψη των επιταγών του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τον τρόπο με τον οποίο το εθνικό δικαστήριο οφείλει να προστατεύσει τα δικαιώματα τα οποία οι καταναλωτές αντλούν από την ως άνω οδηγία, εντούτοις, καταρχήν, το δίκαιο της Ένωσης δεν εναρμονίζει τις διαδικασίες εξετάσεως της υποτιθέμενης καταχρηστικότητας μιας συμβατικής ρήτρας και κατά συνέπεια οι διαδικασίες αυτές διέπονται από την εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι δεν είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις υποκειμένες στο εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) και ότι προβλέπουν αποτελεσματική δικαστική προστασία, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 14ης Απριλίου 2016, *Sales Sinués* και *Drame Ba*, C-381/14 και C-385/14, EU:C:2016:252, σκέψη 32, καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 36 Τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα των αρχών αυτών.
- 37 Όσον αφορά, πρώτον, την εξέταση της τηρήσεως της αρχής της ισοδυναμίας, επισημαίνεται ότι, εν προκειμένω, ισχύουν ιδιαίτεροι κανόνες για την ομάδα των καταναλωτών οι οποίοι συνήψαν με χρηματοπιστωτικό ίδρυμα κατά τη διάρκεια ορισμένης περιόδου σύμβαση δανείου σε ξένο νόμισμα που περιλαμβάνει ρήτρες διαλαμβανόμενες στο άρθρο 3, παράγραφος 1, και/ή στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου DH 1, εκ των οποίων η πρώτη πρέπει να θεωρείται, κατά τις διατάξεις αυτές, καταχρηστική και άκυρη, ενώ η δεύτερη τεκμαίρεται ως καταχρηστική.
- 38 Δυνάμει του άρθρου 37, παράγραφος 1, του νόμου DH 2, τα αιτήματα που πρέπει να υποβάλει ο καταναλωτής στο πλαίσιο της ένδικης διαδικασίας κατά συμβάσεως η οποία περιλαμβάνει τις δύο ρήτρες που διαλαμβάνονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, και στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου DH 1 μπορούν να εξετασθούν και να γίνουν δεκτά επί της ουσίας μόνον αν ο δανειολήπτης, πρώτον, ζητεί επίσης την εφαρμογή της έννομης συνέπειας της ακυρότητας, δεύτερον, δεν ζητεί την εφαρμογή, μεταξύ των εννόμων συνεπειών της ολικής ακυρότητας, της έννομης συνέπειας που συνίσταται στην επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση που ίσχυε προ της συνάψεως της επίμαχης συμβάσεως και, τρίτον, υποβάλλει εκκαθάριση λογαριασμών που περιλαμβάνει τα καταχρηστικώς απαιτηθέντα ποσά.
- 39 Κατά το αιτούν δικαστήριο, οι τρεις αυτές προϋποθέσεις δεν ισχύουν για αγωγές που αφορούν συμβάσεις δανείου συναφθείσες με τους καταναλωτές οι οποίες δεν περιέχουν ρήτρες σχετικά με τη διαφορά της συναλλαγματικής ισοτιμίας ή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης. Οι διατάξεις που ισχύουν στις περιπτώσεις αυτές, ειδικότερα το άρθρο 239/A, παράγραφος 1, του παλαιού Αστικού Κώδικα και το άρθρο 6:108 του Αστικού Κώδικα, δεν απαιτούν από τον ενάγοντα να υποδείξει τις

έννομες συνέπειες που ζητεί από το εθνικό δικαστήριο να προσδώσει στην ενδεχόμενη μερική ή ολική ακυρότητα της επίμαχης συμβάσεως δανείου ούτε να ποσοτικοποιήσει τις αξιώσεις του υπό τη μορφή εκκαθαρίσεως λογαριασμών όπως αυτή την οποία απαιτούν οι επίδικοι κανόνες.

- 40 Εφόσον, βάσει του εθνικού δικαίου, στις αγωγές που εμπíπτουν στο άρθρο 37 του νόμου DH 2 ο καταναλωτής οφείλει να τηρήσει ιδιαίτερες προϋποθέσεις προκειμένου αυτές να είναι παραδεκτές και ο καταναλωτής να εξασφαλίσει την έκδοση αποφάσεως επί της ουσίας, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από τον καταναλωτή να συμπληρώσει το δικόγραφο της αγωγής του βάσει της διατάξεως αυτής. Αντιθέτως, η διαδικασία που ισχύει για τις περιπτώσεις της προηγούμενης σκέψεως δεν επιβάλλει τέτοιες απαιτήσεις στον καταναλωτή.
- 41 Συναφώς, υπογραμμίζεται πάντως ότι, προκειμένου να κριθεί κατά πόσον οι δύο αυτές διαδικασίες διέπουν παρόμοιες καταστάσεις κατά την έννοια της προπαρατεθείσας στη σκέψη 35 της παρούσας αποφάσεως νομολογίας, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση των εφαρμοστέων δικονομικών προϋποθέσεων, να ελέγξει τον βαθμό ομοιότητας των εν λόγω ενδίκων βοηθημάτων από πλευράς του αντικειμένου, της αιτίας και των ουσιωδών στοιχείων τους (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 2015, Baczó και Vizsnyczai, C-567/13, EU:C:2015:88, σκέψη 44, καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 42 Υπό τις συνθήκες αυτές, αν η ομοιότητά τους θεωρηθεί αποδεδειγμένη, πρέπει να εξετασθεί αν οι δικονομικές προϋποθέσεις για τα ένδικα βοηθήματα που θεμελιώνονται στην οδηγία 93/13, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που ισχύουν για τα ένδικα βοηθήματα που θεμελιώνονται αποκλειστικώς στο εθνικό δίκαιο.
- 43 Όπως κατ' ουσίαν επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 47 των προτάσεών του, αυτή καθεαυτή η επιβολή των πρόσθετων δικονομικών απαιτήσεων στον καταναλωτή ο οποίος αντλεί τα δικαιώματά του από το δίκαιο της Ένωσης δεν σημαίνει ότι οι εν λόγω δικονομικές προϋποθέσεις είναι λιγότερο ευνοϊκές για τον ίδιο. Συγκεκριμένα, η κατάσταση πρέπει να εξετασθεί λαμβάνοντας υπόψη τη θέση που έχουν οι εν λόγω δικονομικές διατάξεις στο σύνολο της επίμαχης διαδικασίας, τη διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής και τις ιδιομορφίες των διατάξεων αυτών ενώπιον των εθνικών αρχών (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 27ης Ιουνίου 2013, Agrokonsulting-04, C-93/12, EU:C:2013:432, σκέψη 38 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 44 Συναφώς, από αυτό καθεαυτό το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, του νόμου DH 1 προκύπτει ότι ο Ούγγρος νομοθέτης σκοπεύει να χαρακτηρίσει ως καταχρηστικά δύο είδη ρητρών που περιέχονται στην πλειονότητα των συμβάσεων δανείου σε ξένο νόμισμα μεταξύ ενός καταναλωτή και ενός επαγγελματία, εκ των οποίων το ένα αφορά τη διαφορά της συναλλαγματικής ισοτιμίας και το άλλο προβλέπει δικαίωμα μονομερούς τροποποιήσεως. Βάσει των διευκρινίσεων που παρέσχε η Ουγγρική Κυβέρνηση, για τον υπολογισμό, κατ' εφαρμογήν της επίσημης συναλλαγματικής ισοτιμίας την οποία καθορίζει η Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας για το αντίστοιχο ξένο νόμισμα, του υπερβάλλοντος ποσού που κατέβαλε ο καταναλωτής δεδομένης της καταχρηστικότητας των ρητρών αυτών, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα καταρτίζει εκκαθάριση λογαριασμών, την οποία ο καταναλωτής μπορεί, αν χρειάζεται, να αμφισβητήσει.
- 45 Από την ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία προκύπτει ότι, δεδομένου του μεγάλου αριθμού συμβάσεων δανείου σε ξένο νόμισμα που έχουν συναφθεί με τους καταναλωτές στην Ουγγαρία, οι οποίες περιέχουν τις δύο προαναφερθείσες στην προηγούμενη σκέψη ρήτρες, ο εθνικός νομοθέτης, εκδίδοντας ιδίως τον νόμο DH 2, επιδίωξε τη σύντμηση και την απλούστευση της διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Συγκεκριμένα, σε παρόμοιες υποθέσεις που δεν αφορούν δικαιώματα απορρέοντα από το δίκαιο της Ένωσης, η διαπίστωση της ακυρότητας μιας ή περισσοτέρων καταχρηστικών ρητρών δεν αρκεί αφ' εαυτής για την οριστική επίλυση της διαφοράς, δεδομένου ότι απαιτείται δεύτερη διαδικασία αν ο καταναλωτής επιθυμεί τον εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου καθορισμό των εννόμων συνεπειών της μερικής ή ολικής ακυρότητας της επίμαχης συμβάσεως καθώς και των τυχόν αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών.

- 46 Εξάλλου, από το άρθρο 38, παράγραφος 6, του νόμου DH 2 προκύπτει ότι η καταρτισθείσα από το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα εκκαθάριση λογαριασμών καθίσταται οριστική εφόσον δεν αμφισβητηθεί από τον καταναλωτή. Βάσει των διευκρινίσεων που παρέσχε η Ουγγρική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο καταναλωτής δεν χρειάζεται να υπολογίσει το υπερβάλλον ποσό που κατέβαλε παρά μόνον αν προβάλλει ακυρότητα άλλων ρητρών για τις οποίες υποστηρίζει ότι είναι καταχρηστικές, πέραν των δύο προβλεπόμενων στον νόμο αυτό ρητρών. Στην περίπτωση αυτή, ο καταναλωτής οφείλει να προσδιορίσει το ποσό που θεωρεί ότι κατέβαλε αχρεωστήτως λόγω της εφαρμογής των άλλων αυτών ρητρών.
- 47 Μια τέτοια όμως απαίτηση, η οποία, κατά την Ουγγρική Κυβέρνηση, συνιστά απλώς επιμέρους έκφραση του γενικού κανόνα της Πολιτικής Δικονομίας κατά τον οποίο ένα αίτημα πρέπει να εξειδικεύεται και να ποσοτικοποιείται, δεν φαίνεται να είναι λιγότερο ευνοϊκή από τους κανόνες που ισχύουν για τα παρόμοια ένδικα βοηθήματα που θεμελιώνονται στο εθνικό δίκαιο, πράγμα που είναι πάντως έργο του αιτούντος δικαστηρίου να επαληθεύσει.
- 48 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι επίμαχες στην κύρια δίκη δικονομικές απαιτήσεις, δεδομένης της θέσεως που κατέχουν στο πλαίσιο του συστήματος που εγκαθίδρυσε ο Ούγγρος νομοθέτης αποβλέποντας στην εντός εύλογης προθεσμίας διεκπεραίωση ενός πολύ μεγάλου αριθμού ενδίκων διαφορών με αντικείμενο συμβάσεις δανείου σε ξένο νόμισμα περιλαμβάνουσες καταχρηστικές ρήτρες, δεν μπορούν καταρχήν να χαρακτηρισθούν ως λιγότερο ευνοϊκές σε σύγκριση με εκείνες που ισχύουν για παρόμοια ένδικα βοηθήματα που δεν αφορούν δικαιώματα απορρέοντα από το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, υπό την επιφύλαξη των επαληθεύσεων τις οποίες καλείται να διενεργήσει το αιτούν δικαστήριο, τέτοιες απαιτήσεις δεν μπορούν να θεωρηθούν ασυμβίβαστες προς την αρχή της ισοδυναμίας.
- 49 Όσον αφορά, δεύτερον, την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, επισημαίνεται ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να προβλέψουν δικονομικές προϋποθέσεις που θα παρέχουν τη δυνατότητα τηρήσεως των δικαιωμάτων που οι διάδικοι αντλούν από την οδηγία 93/13 για την καταπολέμηση της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών ενέχει απαίτηση περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 47 του Χάρτη. Η προστασία αυτή πρέπει να ισχύει τόσο ως προς τον καθορισμό των δικαστηρίων τα οποία είναι αρμόδια να εκδικάζουν ένδικα βοηθήματα που στηρίζονται στο δίκαιο της Ένωσης όσο και ως προς τον καθορισμό των δικονομικών προϋποθέσεων των εν λόγω ενδίκων βοηθημάτων (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 17ης Ιουλίου 2014, Sánchez Morcillo και Abril García, C-169/14, EU:C:2014:2099, σκέψη 35 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 50 Πάντως, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η προστασία του καταναλωτή δεν είναι απόλυτη (απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 47). Επομένως, το γεγονός ότι συγκεκριμένη διαδικασία περιλαμβάνει ορισμένες δικονομικές απαιτήσεις τις οποίες ο καταναλωτής οφείλει να τηρήσει προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματά του δεν σημαίνει παρ' όλα αυτά ότι αυτός στερείται αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Συγκεκριμένα, καίτοι η οδηγία 93/13 επιβάλλει, σε διαφορά μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, μια ενεργητική παρέμβαση, μη εξαρτώμενη από τους συμβαλλομένους, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς, η τήρηση της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας δεν απαγορεύει καταρχήν στο επιληφθέν δικαστήριο να καλέσει τον καταναλωτή να προσκομίσει ορισμένα στοιχεία προς στήριξη των αξιώσεών του (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, σκέψη 62).
- 51 Μολονότι είναι αληθές ότι οι επίδικοι στην κύρια δίκη δικονομικοί κανόνες απαιτούν πρόσθετη προσπάθεια εκ μέρους του καταναλωτή, εντούτοις οι κανόνες αυτοί, καθόσον σκοπούν στην αποσυμφόρηση του δικαστικού συστήματος, συνιστούν, λόγω του αριθμού των επίμαχων ενδίκων διαφορών, μέτρο προς αντιμετώπιση μιας έκτακτης καταστάσεως και εξυπηρετούν το γενικό συμφέρον της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Οι εν λόγω κανόνες, υπό την έννοια αυτή, μπορούν να υπερισχύσουν έναντι των ειδικών συμφερόντων (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου

2015, Baczó και Vizsnyiczai, C-567/13, EU:C:2015:88, σκέψη 51, καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), υπό την προϋπόθεση ότι δεν βαίνουν πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού τους.

- 52 Εν προκειμένω, δεδομένου του σκοπού αποσυμφόρησης του δικαστικού συστήματος, δεν προκύπτει, πράγμα που εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να επαληθεύσει, ότι οι κανόνες που επιβάλλουν στον καταναλωτή την υποχρέωση να υποβάλει ποσοτικοποιημένο αίτημα το οποίο συνίσταται, εν μέρει τουλάχιστον, σε εκκαθάριση λογαριασμών την οποία έχει ήδη καταρτίσει το οικείο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα και να καθορίσει την έννομη συνέπεια την οποία ζητεί από το εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει σε περίπτωση που η επίμαχη σύμβαση δανείου, ή ορισμένες ρήτρες της, είναι άκυρες, είναι τόσο περιπλοκοί και επιβάλλουν τόσο επαχθείς απαιτήσεις ώστε οι κανόνες αυτοί να θίγουν δυσανάλογα το δικαίωμα του καταναλωτή σε αποτελεσματική δικαστική προστασία.
- 53 Εξάλλου, όσον αφορά το αν, δεδομένου ότι το άρθρο 37 του νόμου DH 2 προβλέπει ότι η διαπίστωση της ακυρότητας των διαλαμβανόμενων στον νόμο DH 1 συμβάσεων δανείου μπορεί να ζητηθεί μόνο με συνυποβολή αιτήματος να κηρυχθεί η σύμβαση ως έγκυρη ή ως παράγουσα αποτελέσματα μέχρι την ημερομηνία δημοσίευσης της αποφάσεως του εθνικού δικαστηρίου, η αδυναμία του καταναλωτή να ζητήσει από το δικαστήριο να διατάξει την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση που ίσχυε προ της συνάψεως της επίμαχης συμβάσεως δανείου αντιβαίνει στο δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να ελέγξει αν, υπό τις συνθήκες αυτές, μπορεί να θεωρηθεί, σύμφωνα με την υπομνησθείσα στη σκέψη 34 της παρούσας αποφάσεως νομολογία του Δικαστηρίου, ότι η διαπίστωση της καταχρηστικότητας των ρητρών της εν λόγω συμβάσεως καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής ελλείψει των ως άνω καταχρηστικών ρητρών, ιδίως διά της θεμελιώσεως δικαιώματος προς επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε αδικαιολογήτως εις βάρος του ο επαγγελματίας βάσει των εν λόγω καταχρηστικών ρητρών.
- 54 Συναφώς, απαντώντας στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η ERSTE Bank και η Ουγγρική Κυβέρνηση δήλωσαν, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι στο πλαίσιο της ειδικής διαδικασίας του άρθρου 37 του νόμου DH 2 ο καταναλωτής είναι σε θέση όχι μόνο να ζητήσει την επιστροφή των ποσών που αχρεωστήτως κατέβαλε συνεπεία της εφαρμογής, από το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, των δύο συγκεκριμένων διαλαμβανόμενων στα άρθρα 3 και 4 του νόμου DH 1 ρητρών, αλλά και να εξασφαλίσει την επανόρθωση των συνεπειών της εφαρμογής ως προς τον ίδιο άλλων ενδεχομένων καταχρηστικών ρητρών. Εάν τα πράγματα έχουν όντως έτσι ή αν ο καταναλωτής έχει στη διάθεσή του άλλη αποτελεσματική δικονομική οδό που του παρέχει τη δυνατότητα να ζητήσει την επιστροφή των ποσών που αχρεωστήτως κατέβαλε δυνάμει των εν λόγω άλλων ρητρών, πράγμα που είναι έργο του αιτούντος δικαστηρίου να επαληθεύσει, η αποτελεσματικότητα της προστασίας που επιδιώκεται από την οδηγία 93/13 δεν αντιτίθεται σε δικονομικούς κανόνες όπως οι επίμαχοι στην κύρια δίκη.
- 55 Βάσει των ανωτέρω, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καταρχήν δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ειδικές δικονομικές απαιτήσεις, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, για αγωγές καταναλωτών οι οποίοι συνήψαν συμβάσεις δανείου σε ξένο νόμισμα περιλαμβάνουσες ρήτρα σχετικά με τη διαφορά της συναλλαγματικής ισοτιμίας και/ή ρήτρα σχετικά με το δικαίωμα μονομερούς τροποποιήσεως, υπό την προϋπόθεση ότι η διαπίστωση της καταχρηστικότητας των ρητρών μιας τέτοιας συμβάσεως καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής ελλείψει των ως άνω καταχρηστικών ρητρών.

Επί του τρίτου ερωτήματος

- 56 Με το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν η οδηγία 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι έχει εφαρμογή και στις περιπτώσεις που δεν ενέχουν διασυννοριακό στοιχείο.

- 57 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ για τις ελευθερίες κυκλοφορίας δεν εφαρμόζονται σε καταστάσεις των οποίων όλα τα στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός μόνον κράτους μέλους (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016, *Ullens de Schooten*, C-268/15, EU:C:2016:874, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 58 Πλην όμως, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 70 των προτάσεων του, η υπόθεση της κύριας δίκης δεν αφορά τις σχετικές με τις ως άνω ελευθερίες κυκλοφορίας διατάξεις της Συνθήκης, αλλά τη νομοθεσία της Ένωσης η οποία εναρμονίζει στα κράτη μέλη συγκεκριμένο τομέα του δικαίου. Κατά συνέπεια, οι κανόνες της εν λόγω νομοθεσίας έχουν εφαρμογή ανεξάρτητα από τον αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα της επίμαχης στην κύρια δίκη καταστάσεως.
- 59 Συνεπώς, η οδηγία 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι έχει εφαρμογή και στις περιπτώσεις που δεν εμφανίζουν διασυνοριακό στοιχείο.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 60 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 7 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καταρχήν δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ειδικές δικονομικές απαιτήσεις, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, για αγωγές καταναλωτών οι οποίοι συνήψαν συμβάσεις δανείου σε ξένο νόμισμα περιλαμβάνουσες ρήτρα η οποία προβλέπει διαφορά (*spread*) μεταξύ της συναλλαγματικής ισοτιμίας που ισχύει για την εκταμίευση του δανείου και εκείνης που ισχύει για την αποπληρωμή του και/ή ρήτρα η οποία προβλέπει δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης παρέχον στον δανειστή δυνατότητα αύξησης των τόκων, των εξόδων και του κόστους, υπό την προϋπόθεση ότι η διαπίστωση της καταχρηστικότητας των ρητρών μιας τέτοιας σύμβασης καθιστά δυνατή την αποκατάσταση της νομικής και πραγματικής καταστάσεως στην οποία θα τελούσε ο καταναλωτής ελλείψει των ως άνω καταχρηστικών ρητρών.
- 2) Η οδηγία 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι έχει εφαρμογή και στις περιπτώσεις που δεν εμφανίζουν διασυνοριακό στοιχείο.

(υπογραφές)